

Türkiye’de kurulan ilk hayvanları koruma derneğinin tarihsel gelişimi

Berfin MELİKOĞLU*

Öz: Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılın son çeyreğinde gelişen yeni şehircilik anlayışı, sokak hayvanlarına yönelik ilk itlaf politikasını da beraberinde getirmiş; II. Meşrutiyet’in ilanının ardından İstanbul sokaklarından toplatılan köpekler, Hayırsız Ada olarak bilinen Sivri Ada’ya gönderilerek ölüme terk edilmiştir. Bu olay, ülkede hayvanları korumaya yönelik ilk sivil toplum örgütlerinin kuruluş fikrini gündeme getirirken, hayvanlara karşı gerçekleştirilen benzer olayların devam etmesi, hayvan-severler tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır. Türkiye’de hayvanların korunmasına yönelik ilk dernek olan “İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti”, son dönem Osmanlı tarihinde önemli roller oynayan askeri ve sivil bürokratlar öncülüğünde 1912 yılında kurulmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi nedeniyle, 1914 yılında Derneğin faaliyetlerine zorunlu olarak son verildiği kaydedilmiştir. Cumhuriyet hükümetinin gerçekleştirdiği yeni yapılanma çalışmaları içinde konu tekrar ele alınmış, 1923 yılında kuruluş kararı alınan Dernek, 6 Mart 1924 tarihinde resmi olarak başladığı faaliyetlerini bugüne dek sürdürmüştür. Bu araştırmada, “İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti”nin; bugünkü adıyla “Türkiye Hayvanları Koruma Derneği”nin tarihsel gelişimine ışık tutmak amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Hayvanları koruma dernekleri, İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti, tarih

The historical development of the first society for animal protection in Turkey

Abstract: The concept of new urbanism, developed in the late nineteenth century in the Ottoman State, brought about the first the policy of destroying street animals. After the Second Constitutional Era, the dogs which were seized from İstanbul streets were sent to “Sivri Ada” known as “Hayırsız Ada” and left to death. While this event brought up the idea of the establishment of non-governmental organizations to protect animals in the country, continuations of similar applications were met with the reaction of animal rights defenders. The first society for animal protection “İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti” was founded - with the leadership of the military and civil bureaucrats who plays important roles in the last term of Ottoman history - in 1912. However the society had to cease its activities because the First World War had broken out. The foundation of the society was reconsidered in the new structuring activities by the Republican government. The Society which was taken the decision of refoundation in 1923, began to its activities in March 6, 1924 and continued to date. This study was aimed at providing detailed information on the historical development of “İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti” known as “Türkiye Hayvanları Koruma Derneği” today.

Key words: The societies for animal protection, İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti, history.

Giriş

Dünyada hayvanların korunmasına yönelik ilk dernek, 1824 yılında İngiltere’de “The Society for the Prevention of Cruelty to Animals” adıyla kurulmuştur (11, 13). İngiliz soylu sınıfının başlattığı hayvanları koruma hareketi, daha sonra bütün Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ne yayılarak, özellikle aydın çevrelerde kendisine savunucular bulmuştur (13,15). Osmanlı Devleti’nde ise, hay-

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, Samsun.

vanların bakımı ve korunmasına ilişkin uygulamalara büyük bir önem verilmiştir. Özellikle toplumsal dokunun bir parçası olarak kabul edilen sokak hayvanlarının beslenmeleri için vakıflar kurulmuş, vasiyetnameler düzenlenmiştir (18, 19). Ancak XIX. yüzyılın son çeyreğinde giderek artan yeni şehir-cilik anlayışı ile birlikte bu hayvanlara yönelik bakış açısı değişmiş; toplumsal değerler giderek hayvanlardan uzaklaşmıştır (1, 14). II. Meşrutiyet'in 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmesinin ardından, gerek Batılılaşma çalışmalarının getirdiği baskılar gerekse bu yüzyıl başında sayıları 60-80 bin olarak tahmin edilen sokak köpeklerinin kuduz salgınları açısından önemli bir tehdit oluşturması, ilk toplu itlaf politikasını da beraberinde getirmiştir (14, 16, 20).

Yeni ittihatçı hükümet, iki yıllık bir tereddütten sonra sokak köpeklerinin uzaklaştırılması kararını almış; bu amaçla köpeklerin toplatılması ve Topkapı'da eski siper çukurlarında muhafaza edilmesi için 14 bin Fransız Frangı tutarında kredi ayırmıştır (19). Ancak toplatılan köpekler için ayrılan yerlerin yetersizliği, bu hayvanların çıkarttıkları gürültünün halkı rahatsız etmesi ve etrafa kötü koku yaymaları gerekçesi ile Dâhiliye Nezâreti tarafından 29 Mayıs 1910 tarihinde köpeklerin Hayırsız Ada olarak bilinen Sivri Adaya nakledilmeleri kararı¹ çıkmıştır. Bunun üzerine dönemin Belediye Başkanı Suphi Bey'in² emri ile yaklaşık 80 bin köpek mavnalara yerleştirilerek sürgün edilmiştir (bk. Resim 1 ve 2). Daha sonraları, İstanbul halkı köpeklerin bir kısmını kurtarmayı başarmışsa da adada kalan köpekler bir taraftan ölüm kalım savaşı verirken, diğer taraftan adaya yerleşen Fransız bir iş adamı tarafından Marsilya'ya deri, kemik tozu ve köpek yağı ihracatında kullanılmıştır (14, 19).

İstanbul'un sokak köpeklerine farklı bir bakış açısı getiren Palmira Brumett (10), Osmanlı basınında yayımlanmış olan karikatürlerden (bk. Resim 3) hareketle, sokak köpeklerinin, dönemin İttihatçı hükümeti tarafından nasıl algılanmakta olduğuna değinerek, hayvanların, İttihatçıların aşırı Batıcı ve modernist politikalarına kurban gitmiş olduklarını belirtmiştir (14). Fransa'da "Journal" gazetesinde çalışmakta olan karikatürist Georges Goursat'ın (Sem)³, İstanbul'da Hayırsız Ada'ya yaptığı bir yat gezisini karikatürleri ile anlatması (bk. Resim 4), tüm dünya basınının ilgisini çekmiş; hayvan itlafının protesto edilmesine neden olmuştur (17, 18, 19). Başta Petersburg ve Zürih'de bulunan dernekler olmak üzere dönemin hayvanları koruma derneklerinden gelen şiddetli tepkiler^{4,5}, Osmanlı Devletinde hayvanları korumaya yönelik uygulamaları gündeme getirirken, "İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti"⁶ nin temellerinin atılmasını sağlamıştır.

Bu araştırma, yaklaşık yüzyıllık bir geçmişe sahip olan Türkiye'deki ilk hayvanları koruma derneğinin tarihsel ve bilimsel açıdan değerlendirilmesine olanak sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Osmanlı Arşivi Bölümünden, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivlerinden edinilen orijinal belgeler oluşturmuş; ayrıca konuya ilişkin kitap, makale ve diğer yayınlardan da yararlanılmıştır. Orijinal belgelerin künye bilgileri ve açıklayıcı ek bilgiler dipnotlarda gösterilmiştir. Araştırma, medikal tarih araştırmalarında uygulanan analiz ve sentez yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Konu, kronolojik olarak ele alınmıştır.

¹ 27/Ca/1328 tarihli DH.MUİ, Dosya No:97/-2, Gömlek No:8, BDA-OAB

² Birçok kaynakta (14,17,20) dönemin Belediye Başkanı, Tevfik Bey olarak bildirilmiş; ancak yapılan belge analizleri sonucunda söz konusu tarihlerde Suphi Bey'in bu görevi yürüttüğü saptanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. "Salname-i Devlet-i Âliyye-i Osmâniyye", 1328, s.:188.

³ Karikatürist Georges Goursat, çalıştığı gazetelerde Sem takma adını kullanmıştır.

⁴ 19/7/1910 tarihli HR.TO, Dosya No:540, Gömlek No:52, BDA-OAB

⁵ 10/8/1910 tarihli HR.TO, Dosya No:540, Gömlek No:65, BDA-OAB

Bulgular

Osmanlı Devleti'nde hayvanları korumaya yönelik ilk sivil örgütlenme çalışmaları

Türkiye'de hayvanların korunmasına ilişkin ilk topluluk, “Şefkat Kolları - Arms of Mercy”⁶ adı altında Alice Washburn Manning⁷ öncülüğünde Robert Kolejinin bazı öğretmen ve öğrencileri tarafından oluşturulmuştur (3, 5). Dönemin ilk yardım kurumlarından biri olan toplulukla beraber halktan birçok kişinin, 1912 yılında İstanbul'da düzenlenen boğa güreşi gösterilerinin yapılmasını engellemek üzere girişimlerde bulunması, Hayırsız Ada itlafından sonra oldukça sık gündeme gelen hayvanları koruma derneğinin kuruluş fikrini uygulamaya geçirmiş⁸ ve İngiltere Büyükelçisinin eşi Lady Lowther'ın çalışmaları ile “İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti”⁹, 1912 yılında İstanbul'da, “Altıncı Daire-i Belediye” adıyla anılan Beyoğlu Belediyesi bünyesinde kurulmuştur⁹ (3, 14).

Derneğin yönetim kurulunda, son dönem Osmanlı tarihinde önemli roller oynayan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikasını belirleyen askeri ve sivil bürokratlar yer almıştır (bk. Tablo 1 ve Resim 5) (14). Ancak bu üyeler, işlerinden dolayı dernek faaliyetleriyle yakından ilgileneemedikleri için, derneğin günlük işlerini yerine getirmek üzere Lady Lowther başkanlık, İngiltere Elçiliği Müsteşarı Doktor F. G. Clemow veznedarlık, Alice Manning ise “Şefkat Kolları” ile ilgili çalışmalarının devam etmesi nedeniyle sekreterlik görevini üstlenmiştir.

Tablo 1: “İstanbul Himaye-i Hayvânât Cemiyeti”nin Yönetim Kurulu (1912)

Table 1: The Administrative Board of “İstanbul Himaye-i Hayvânât Cemiyeti” (1912)

Başkan	Ayan Meclisinden Hüseyin Hilmi Paşa	Üye	Şehremini Tevfik Beyefendi
İkinci Başkan	Şûrâ-yı Devlet Reisi Prens Said Halim Paşa	Üye	Müze-i Hümayun Müdürü Halil Beyefendi
İkinci Başkan	Teşrîfât-ı Umûmiye Nâzırı İsmail Cenani Bey	Üye	Hâriciye Nâzırı Asım Beyefendi
Veznedar	Türkiye Millî Bankası Heyet-i İdaresi Reisi Sir H. Babington Smith	Üye	Ferik İzzet Fuat Paşa
Sekreter	Ayan Meclisinden Besarya Efendi	Üye	Şehremâneti Meclisi Azasından İsmet Beyefendi
Sekreter	Şûra-yı Devlet Azasından Yusuf Razi Beyefendi	Üye	Ayan Meclisinden Şerif Ali Haydar Beyefendi
Üye	Ayan Meclisinden Abraham Paşa	Üye	Ayan Meclisinden Damat Ferit Paşa
Üye	İstanbul Valisi İbrahim Beyefendi	Üye	Ayan Meclisinden Mavrokordato Efendi
Üye	Ayan Meclisinden İsmail Hakkı Beyefendi	Üye	Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket Paşa
Üye	Ayan Meclisinden Ekrem Beyefendi	Üye	Mir-livâ Mahmut Muhtar Paşa
Üye	Maârif Nâzırı Emrullah Efendi	Üye	Beyoğlu Mutasarrıfı Muhiddin Beyefendi
Üye	Adliye Nezâreti Müşâvir-i Sâbıkı Kont Ostrogog	Üye	Ankara Mebusu Nusret Sadullah Beyefendi

Derneğin Kuruluş Tüzüğüne göre (bk. Resim 6), İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyetinin iki temel amacı bulunmaktadır. İlk olarak, hayvanlara yapılan zulüm ve haksızlıkları engellemek ve hayvanların içinde buldukları kötü yaşam koşullarından olanaklar dâhilinde kurtarılmasına hizmet etmek; ikinci olarak ise halk arasında, özellikle de çocuklarda, hayvanlara karşı adalet, iyilik ve hayırsızlık duygularını yaymak ve onları hayvanlara karşı iyi davranmaya alıştırmak gelmektedir. Dernek, bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için aile içinde ve dışında eğitim ve öğretimi şart koşarak,

⁶ Manning, bu topluluğun oluşturulmasında Boston'da hayvanları korumak amacıyla 1822 yılında kurulan “Arms of Mercy” adlı dernekten etkilenmiştir. Bugün, “Massachusetts Society for the Prevention of Cruelty to Animals” bünyesi altındaki dernek, “American Band of Mercy” olarak bilinmektedir.

⁷ Alice Washburn Manning, eşi George Lincoln Manning'in Robert Koleji'nde çalışmaya başlaması üzerine, 1902 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nden Türkiye'ye gelmiştir.

⁸ İstanbul Belediyesi Veteriner İşleri Müdürlüğü'nün 28/10/1939 tarih ve 1498 sayılı “Türkiye Hayvanları Koruma Cemiyetinin Tarihçesi” başlıklı yazısı.

⁹ İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti Nizamnamesi (1328-1912) Selanik Matbaası, Dersaadet.

üyeler tarafından tanıklık edilen haksızlıkların, teşhir ve ilan edilmesi, mevzuatta bu tür hareketler için belirtilen adli uygulamaların hızlandırılması, mevcut kanunların yeterli olmaması durumunda ise bu eksikliklerin tamamlanması yönünde resmi talepte bulunmayı kararlaştırmıştır. Bununla birlikte, çeşitli gazete ve dergilerde konu ile ilgili öğretici makaleler yayımlayarak, halka hayvan sevgisini aşlamak ve derneğin amaçlarına uygun hareket eden kişilere ödüller vermek, Dernek tüzüğünde yer alan görevler arasında bulunmaktadır¹⁰.

İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyetinin gelir kaynağını, üyeler tarafından verilen aidat bedeli¹¹ ile derneğe bağış ve hediye suretiyle verilen paralar oluşturmaktadır. Dernek üyeleri arasında cinsiyet ve mezhep farkı gözetilmemiş; ancak aylık ve senelik aidatlarını üç ay boyunca yatırmayan, yüz kızartıcı bir suç veya cinayetle suçlanan ve kuruluş tüzüğünde belirtilen amaçlara aykırı davranan üyelerin, Yönetim Kurulu Kararı ile üyelikten atılmaları ve kayıtlarının silinmesi kararlaştırılmıştır. Konumları ve görevleri gereği Dernek faaliyetlerine katılmayan üyelere ise Yönetim Kurulu tarafından “*aza-yı fahriye*” unvanı verilmesi uygun görülmüştür (bk. Tablo 2).

Tablo 2: “İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti”nin Onursal Üyeleri (1912)

Table 2: The Honorary Members of “İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti” (1912)

Şehzâde Vahdeddin Efendi	Fransa Elçisi Mösyö Bompard ve eşleri
Şehzâde Salahaddin Efendi	Amerika Birleşik Milletler Elçisi Mösyö Rockhill ve eşleri
Şehzâde Abdülmecid Efendi	İran Elçisi Mirza Mahmut Han
Sadrızam Said Paşa	Rusya Elçisi Mösyö Giers ve eşleri
Şeyhülislam Nesib Efendi	Baron Marschall Von Bieberstein ve eşleri
Ayan Meclisi Başkanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa	Yunanistan Elçisi Mösyö Gryparis ve eşleri
Millet Meclisi Başkanı Halil Beyefendi	İsveç Elçisi Mösyö Anckarsvârd ve eşleri
Rum Ortodoks Cemaati Patriği Joachim Efendi	Sırbistan Elçisi Mösyö Nenadović ve eşleri
Ermeni Cemaati Patriği Hovhannes Arscharouni	Hollanda Elçisi Mösyö Willebois ve eşleri
Musevi Cemaati Hahambaşısı Haim Naim Efendi	İspanya Elçisi Marquis de Prat ve eşleri
Bulgar Cemaati Lideri Yusuf Efendi	Belçika Elçisi Baron Moncheur ve eşleri
Avusturya-Macaristan Elçisi Marquis Pallavicini ve eşleri	Romanya Elçisi Mösyö Misu hazretleri ve eşleri
İngiltere Elçisi Gerald Lowther ve eşleri	Karadağ Elçi Vekili Mösyö Plamenatz ve eşleri

Derneğin Kuruluş Tüzüğüne göre, genel kurul tarafından üç yıllık süre için seçilen Yönetim Kurulunun¹² on beş üyeden meydana gelmesi ve bu üyelerin üçte birinin her yıl değişmesi ön görülmüştür. Genel kurul toplantı gündemi ve üyelerinin bu toplantılara davet edilmeleri, Yönetim Kurulu tarafından kararlaştırılarak düzenlenmiştir. Bu toplantıların günü, saati ve yeri, birbirinden sekiz gün arayla ve ikincisi toplantı için belirlenen tarihten en az on beş gün önce İstanbul'da Türkçe ve Fransızca olarak basılan ikişer gazeteye verilen ilanla üyelere duyurulmuştur. Yönetim Kurulu, gerek gördüğü takdirde mecburi yıllık genel kurul toplantıları dışında olağanüstü genel kurul toplantıları da düzenleme yetkisine sahip kılınmıştır. Ancak böyle bir toplantının yapılması durumunda, toplantının olağanüstü bir toplantı olduğu ve toplantı gündemini oluşturan konuların davetiyede açıkça belirtilmesi zorunlu tutulmuştur.

İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti, kurulduğu ilk günden itibaren hükümet tarafından desteklenmiştir. Ancak kuruluşundan iki sene sonra Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına girmesi nedeniyle, Derneğin faaliyetlerine zorunlu olarak son verilmiştir. Diğer taraftan, aynı dönemde

¹⁰ Dersaâdet Himâye-i Hayvânât Cemiyeti Cedveli, (1912) İstanbul.

¹¹ Dernek üyelik aidatını, tek seferde 5 Osmanlı lirası ya da yıllık büyükler için on küçükler için ise beş kuruş olacak şekilde belirlemiştir.

¹² İstisna olarak derneğin ilk yönetim kurulu (bk. Tablo 1) seçim yapılmaksızın doğrudan atanmıştır.

Cenevre’de bulunan Hayvanları Koruma Derneği ile yapılan yazışmalardan, hayvanların, özellikle savaş sırasında kullanılan atların korunmasına yönelik girişimler hakkında bilgi alındığı ve konuya gösterilen ilginin devam ettiği saptanmıştır¹³.

Türkiye Hayvanları Koruma Derneği

Uzun ve zorlu geçen savaş yıllarının ardından yeni bir yapılanma dönemine başlayan Türkiye’de, 17 Şubat–4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresi’nde, hayvanları koruma derneğinin fiilen tekrar kurulması ele alınmış; hükümetin hayvanları koruma derneklerine yardım etmesine oybirliği ile karar verilmiştir (8). Cumhuriyetin ilanıyla yeniden yapılandırılan “İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti”; daha sonraki adıyla “Türkiye Hayvanları Koruma Deneği”, merkezi İstanbul olmak ve sonradan şubeler açmak üzere 1923 yılında kurulmuş (bk. Resim 7); Emekli Orgeneral Zeki Baraz Başkanlığında, 6 Mart 1924 tarihinde resmi olarak faaliyetlerine başlamıştır¹⁴ (bk. Tablo 3) (2, 3, 5).

Tablo 3: “Türkiye Hayvanları Koruma Cemiyeti”nin Kurucu Üyeleri (1924) (4)

Table 3: The Founder Members of “Türkiye Hayvanları Koruma Cemiyeti” (1924) (4)

Alice W. Manning	Ekrem Akömer	Mustafa Hakkı Nalçacı	Refika Etem Dirivana
Ali Galip Taş	Hazım Atif Kuyucak	Muhip Kuran	Sedat Aziz Erim
Alfred Isaac	Hikmet Baykal	Nazım Kıbrızlı	Seniye Cenani
Ata Sayar	Hüseyin Pektaş	Naci Lütfü	Sırrı Celal Atamer
A.W. Sellar	Melahat Akgerman	Nilüfer Baha Pars	Vahran Ekmekçi
Artin Zeki	Muhittin Omay	Orhan Tahsin Yayla	Zeki Baraz

Türkiye Hayvanları Koruma Derneğinin gerçekleştirdiği çalışmalar arasında; hizmet verecek gücü olmayan ve acı çekerek yaşamak zorunda kalan hayvanları satın alarak eziyet çekmelerine engel olmak, gerektiği takdirde bu hayvanları uyutmak, hayvanların vagonlarda ve vapurlarda rahat bir şekilde nakledilmesini sağlamak amacıyla girişimlerde bulunmak, canlı hayvanlar üzerinde yapılan deneylere engel olmak; bu tür deneylerin konunun uzmanı kişiler tarafından yapılmasının teminine çalışmak, yoksul kimselere ait hasta hayvanların ücretsiz tedavi edilmelerini sağlamak, diplomasız kimselerin veteriner hekimliği yapmalarını engellemeye çalışmak, ilköğretim okulları ve liselerde konu ile programlar düzenlemek, hayvanlarına iyi bakanları ödüllendirmek, kuşların korunması için ayrıca faaliyette bulunmak ve çeşitli kurumlar aracılığı ile sürekli denetimi sağlamak yer almaktadır (2, 5).

Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, faaliyet gösterdiği ilk yıllardan itibaren hayvanların korunması ve yaşama haklarının yasal güvence altına alınması konusuna büyük önem vermiş; bu amaçla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Cumhuriyet hükümetinde hayvan hastalıkları ve hayvancılığa yönelik yasal düzenlemeler öncelikli konular arasında ele alınırken (8), hayvanlara kötü muamele edilmesine karşı uygulanacak yaptırımlar da ilk olarak 1 Mart 1926 tarihinde yayımlanan “*Türk Ceza Kanunu*”nun 521 ve 577. maddeleri ile yürürlüğe girmiştir (18, 21). Aynı dönem Belediye Zabıta Talimatnamelerinde hayvanların korunmasına yönelik maddeler kabul edilmiş; bu hükümlerin tam anlamıyla uygulanabilmesi için, 1928 yılından itibaren düzenli aralıklarla Polis Okulunda konu ile ilgili konferanslar düzenlenerek filmler gösterilmiştir (2, 3).

Manning, Türkiye Hayvanları Koruma Derneğinin, kuruluş amaçlarına yönelik çalışmalarını gerçekleştirebilmesi için, 1926 yılında Şişli’de büyük bir köpek barınağının kurulmasını sağlamıştır. Barınakta, uyutulmasına karar verilen hayvanlar için düzenlenmiş bölümler ile yirmi köpek kulübesi ve atların barınabileceği bir ahır temin edilmiştir. Sokak hayvanları ve yoksul kişilere ait hayvanların yanı sıra gümrük vergisine tabi tutulduğu için sahipleri tarafından gümrükte bırakılan hayvanların da bakım, muayene ve tedavileri yapılmış; bu hayvanlar belirli bir süre dâhilinde sahiplendirilmeye

¹³ 18/Ke/1330 tarihli HR.HMŞ.İŞO, Dosya No: 55, Gömlek No:1, BDA-OAB.

¹⁴ İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti Nizamnamesi (1929) Ekspres Matbaası, İstanbul.

çalışılmıştır. Ancak günden güne artan ihtiyacın karşılanamaması nedeniyle, Dernek, 1927 yılında Nişantaşı'nda bulunan hastane amaçlı düzenlenmiş yeni bir binaya nakledilmiştir (bk. Resim 8). Manning tarafından satın alınarak Derneğe bağışlanan binada, bir ameliyat odası, bir gümrük odası, bir toplantı odası ve bir muayene odası ile hayvanların barınabileceği yerler ayrılmış, ayrıca 1933 yılında büyük hayvanların da tedavilerini yapabilmek üzere gerekli donanım sağlanmıştır. Robert Koleji çevresinin katkılarıyla geliştirilen Derneğin, faaliyette bulunduğu süre boyunca Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hayvanları Koruma Derneği ile ilişkilerini devam ettirdiği ve bu kurum tarafından çeşitli dönemlerde maddi olarak desteklenerek yeniden yapılandırıldığı kaydedilmiştir (3, 5).

Dernek, 1940'lardan itibaren çalışmalarını hızlandırmak amacıyla, kamu yararına çalışan kurumlar arasında yer alabilmek için, kurucu üyeler arasında bulunan dönemin İstanbul Üniversitesi İktisadi Bilimler Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hazım Atıf Kuyucak önderliğinde, gerekli ön şartları tamamlamak üzere girişimlerde bulunmuştur (4). Bakanlar Kurulu Kararı ile 28.04.1950 tarihinde "kamu yararına çalışan kurum" statüsünü kazanan Türkiye Hayvanları Koruma Derneği (6), özellikle 1980'lerden sonra sayıları giderek artan hayvanları koruma örgütlerine temel teşkil ederek faaliyetlerine devam etmektedir. (7).

Tartışma ve Sonuç

Hayvanların korunmasına yönelik uygulama ve örgütlenmelere gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde büyük önem verildiği ve bu amaçla kurulan Türkiye Hayvanları Koruma Derneğinin, tüm zorluklara rağmen kuruluş tüzüğünde belirtilen amaçlar doğrultusunda etkinliklerini gerçekleştirdiği söylenebilir. Sonuç olarak, yaklaşık yüzyıla yakın bir süredir faaliyetlerini sürdüren Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, başarılı ve özverili çalışmaları ile tarihsel süreçte ayrıcalıklı bir yer edinmiştir.

Kaynaklar

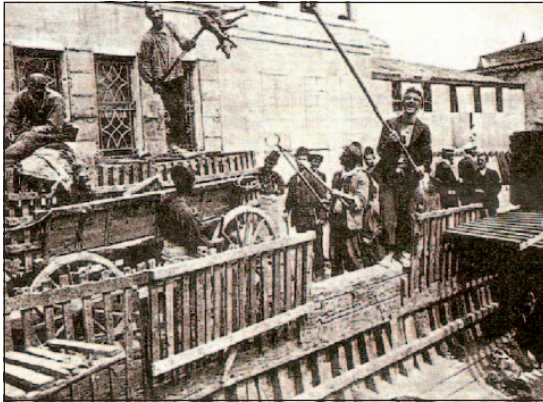
1. Akçaoğlu H (1997): *Kabaşname-i İstanbul*. Tombak Antika Kültürü ve Koleksiyon Sanat Dergisi, **16**, 22-32.
2. Anonim (1938): *Türkiye'de Hayvanları Koruma Cemiyetinin Onbeş Yıllık Faaliyeti*. Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi, **8**(5-6), 327-332.
3. Anonim (1948): *Misis Manning'in vefatı dolayısıyla*. Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi, **20**, 35-39.
4. Anonim (1950): *Türkiye Hayvanları Koruma Cemiyeti 1949 Senesi Raporu*. Murkides Basımevi, İstanbul.
5. Anonim (1961): *Türkiye Hayvanları Koruma Cemiyeti 1960 Senesi Raporu*. Hüsniyatı Matbaası, İstanbul.
6. Anonim (2005): *Derneklerin Kamuya Yararlı Dernek Statüsü Kazanmak Almalarında Usul ve Esaslar*. İstanbul, 12.
7. Atauz A (2002): *Kent ve hayvan: Cogito*, **32**, 156.
8. Başağaç Gül RT (2001): *Türkiye'de İki Dünya Savaşı Arasında Veteriner Hekimliğinin Hizmetleri ve Hayvancılık Politikaları Üzerinde Araştırmalar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 26-30.
9. Bekman M (1940): *Veteriner Tarihi*. Ankara Basım ve Cildevi, 386.
10. Brumett P (2003): *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*. Çev. Ayşen Anadol, İletişim Yayınları, İstanbul, 419-427.
11. Dunlop R, Williams DJ (1996): *Veterinary Medicine An Illustrated History*. Mosby-Year Book Inc., Missouri.
12. Erdoğan T (2008): *İkinci Meşrutiyet'in İlk Yılı: 23 Temmuz 1908 – 23 Temmuz 1909*. Yapı Kredi Yayınları, 2791, 295.
13. Ferry L (2000): *Ekolojik Yeni Düzen Ağaç, Hayvan ve İnsan*. (Çev.: Turhan Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları, 1372, İstanbul.
14. Gündoğdu C (2003): *Doksan Yıl Önce İstanbullu Hayvanseverler*. Toplumsal Dergisi, **116**, 10-17.
15. Picq P, Digard JP, Cyrulnik B, Matignon KL (2000): *Hayvanların En Güzel Tarihi*. Şefik Matbaası. İstanbul, 108.
16. Remlinger PA: *Débuts et Tribulations de l'Institut Antirabique de Constantinople, Comment j'ai été forcé de me spécialiser dans l'étude de la rage*. Tanger.
17. Saffet Nezihi (1968): *İstanbul Köpekleri*. İçinde: ZM Tunçman (Ed), Türkiye'de Modern Mikrobiyolojinin 75 ve Kuzud Tedavi Enstitüsünün 85. Yıldönümleri Münasebeti ile. Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 115-122.

18. **Sungurbey İ** (1993): *Hayvan Hakları I*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, 3796, Hukuk Fakültesi Yayınları, 5, İstanbul.
19. **Timur T** (2000): *Sürüden Ayrılanlar, Siyasal İktidar Aydın Tarih ve Özgürlük*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 108.
20. **Unat EK** (1979): *Türkiye’de başıboş köpeklerle savaş sorunu*. *Dirim* 54(5-6), 165-172.
21. **Yaşar A, Yerlikaya H** (2004): *Dünya’da ve Türkiye’de hayvan haklarının tarihsel gelişimi*. *Vet. Bil. Derg.*, 20(4), 39-46.

Geliş Tarihi: 15.11.2008 / Kabul Tarihi: 06.01.2009

Yazışma Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Berfin MELİKOĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Veteriner Fakültesi,
Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı
Kurupelit/ SAMSUN



Resim 1: Hayırsız Ada'ya gönderilmek üzere mavnalara yerleştirilen köpekler¹⁵
Figure 1: Dogs which were crowded into the barges to send Hayırsız Ada



Resim 2: Hayırsız Ada'ya gönderilen köpekler¹⁶
Figure 2: Dogs which were sent to Hayırsız Ada



Resim 3: “Şehremânetine protesto” başlıklı karikatür¹⁷
Figure 3: The caricature named “Protest to municipality”



Resim 4: Georges Goursat'ın Fransa'da “Journal” gazetesinde yayımlanan Hayırsız Ada'daki köpekler ile ilgili karikatürlerinden biri (1)

Figure 4: One of the Georges Goursat's caricatures about the dogs in Hayırsız Ada which was published in “Journal” in France (1)

¹⁵ Serveti Fünûn, 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910,1004: 272.

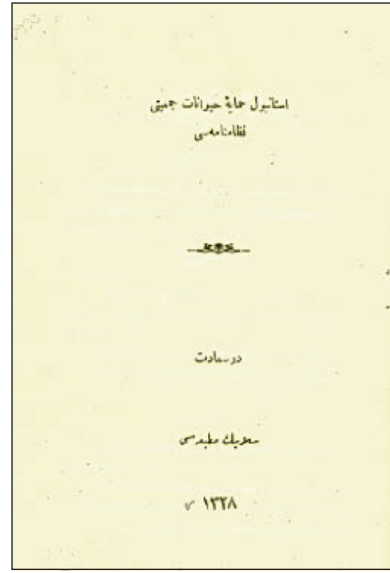
¹⁶ Hayvanları Koruma Derneği Arşivi, Ankara.

¹⁷ Kalem, 9 Nisan 1325/22 Nisan 1909, 33:14 .



Resim 5: İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin Hilmi Paşa (12)

Figure 5: The chairman of administrative board of "İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti"



Resim 6: İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti Nizamnamesi (1328-1912)

Figure 6: The Regulations of İstanbul Himâye-i Hayvânât Cemiyeti (1328-1912)



Resim 7: İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti Nizamnamesi (1929)

Figure 7: The Regulations of İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti (1929)



Resim 8: Türkiye Hayvanları Koruma Derneğinin merkez binası ve hayvan hastanesi

Figure 8: The central and animal hospital of "Türkiye Hayvanları Koruma Derneği" (9)